

Mile Babić

Ovisnost iz straha od slobode

Uvod

Svi oblici ovisnosti umanjuju i poništavaju čovjekovu slobodu. Čovjek otuđen od svoje slobode zapravo je otuđen od svoje biti, jer je samo sloboda njegova bit. Zato svi oblici ovisnosti ili neslobode vode u razaranje života drugih i u samorazaranje. Sloboda postaje glavna ideja u novom vijeku, pa se može reći da je novovjekovno filozofsko mišljenje zapravo mišljenje slobode. Unatoč tome u novom se vijeku često u ime slobode negiralo slobodu čovjeka pojedinca. To su osobito činile moderne ideologije (nacionalizam i liku nacizma i fašizma i komunizam u liku staljinizma) i idolatrije koje su u ime svojih idola (lažnih božanstava) ljude pozivale na uzajamnu mržnju i uništavanje.

Tijekom europske povijesti imali smo uglavnom poricanja, kriva poimanja i krive oblike slobode. Čak su i filozofi bili protiv slobode. Tako Hannah Arendt, kad piše da je Ivan Duns Škot najveći filozof slobode, ističe da je filozofima nužnost uvijek odgovarala više od slobode.¹ Luigi Pareyson, koji spada među najveće talijanske filozofe 20. stoljeća, u svojoj knjizi *Ontologija slobode* tvrdi da je „filozofija prema slobodi oduvijek pokazivala otvoreno nepovjerenje, ako ne čak i izvjesnu strepnju“.² Bez obzira na poricanja, izopačenja i zlorabe sloboda je bila glavna snaga koja je oblikovala europsku povijest. Pluralizacija, diferenciranje i autonomizacija, koje su se događale unutar kršćanstva i izvan njega izvirale su iz slobode, točnije rečeno, iz zanosa za slobodom.³

Bez slobode je nemoguća bitna promjena nabolje. Sloboda je pretpostavka svih moralnih i duhovnih dobara. Mi smo prirodna i kulturna bića. Kultura pretpostavlja prirodu, oplemenjuje je i usavršava. Kulturni čin nastaje iz čovjekove slobode, a religija spada u kulturu, u samo središte kulture. Prema tome, kult i kultura nastaju iz čovjekove slobode.

Temeljna pitanja glase: zašto ljudi bježe od slobode? i zašto bježe od svoje odgovornosti? Možemo reći da je posrijedi tajna ljudskoga zla, *mysterium iniquitatis*. Zato ću najprije izložiti kako Erich Fromm tumači tri mehanizma bijega od slobode, a kako Pascal Bruckner objašnjava dva načina bijega od odgovornosti te kako Charles Taylor dokazuje da je u sekularnom dobu došlo do pretvaranja moralke u terapeutiku. Na kraju ćemo ponuditi teološki odgovor koji je sadržan u kršćanskom nauku o opravdanju.

I.

Erich Fromm, istaknuti filozof, humanist, psihoanalitičar i socijalni psiholog, napisao je već 1941. knjigu pod naslovom *Bijeg od slobode* (*Escape from Freedom*). Njezino se prvo njemačko izdanje pojavilo 1945, a ponovljeno 1946, dok je novi prijevod djela na njemački objavljen 1980. u okviru Frommova ukupnoga djela. God. 1990. izašlo je šesnaesto izdanje na njemačkom pod naslovom *Strah od slobode*

---

¹ Hannah Arendt, *Vom Leben des Geistes*, München: Piper, 1979, str. 421.

² Luigi Pareyson, *Ontologija slobode*, Zagreb: Demetra, 2005, str. 430.

³ Roman A. Siebenrock, „Europa – jedno približavanje“, *Jukić 34-35*, 2004-2005, str. 12.

(*Die Furcht vor der Freiheit*), jer u njoj Fromm zapravo dokazuje kako bijeg od slobode izvire iz straha od slobode. Fromm analizira tri načina ili tri mehanizma bijega od slobode: bijeg u autoritarnost, u destruktivnost i u konformizam.⁴

Bijeg u autoritarnost

Prvi mehanizam bijega od slobode je tendencija za napuštanjem svoga *ja* i za stapanjem s nekim ili nečim izvan sebe da bi na taj način autoritarni karakter dobio snagu koja mu nedostaje. Jasno spoznatljivi oblici ovoga bijega od slobode jesu težnja za podložnošću drugima i za vladanjem nad drugima. To su zapravo mazohističke i sadističke težnje koje se u različitim stupnjevima mogu sresti kod normalnih i kod neurotičnih ljudi. Najčešći oblici u kojima se mazohističke težnje pojavljuju jesu osjećaj manje vrijednosti, nemoći i beznačajnosti. U krajnjim slučajevima, uz spomenutu težnju, pojavljuje se i tendencija samoozljeđivanja i uzrokovanja vlastite patnje. Takve težnje ljudi često osjećaju kao patološke i iracionalne, ali češće ih racionaliziraju i tumače kao ljubav ili lojalnost. Svoj osjećaj manje vrijednosti prikazuju kao adekvatan izraz stvarne prikraćenosti, a svoju patnju svode na neizbježive okolnosti.

Pored mazohističkih tendencija kod istih se ljudi zamjećuju redovito i tendencije suprotne ovima, tj. sadističke sklonosti. Pritom možemo razlikovati tri vrste sadističkih tendencija: 1. težnja za podređivanjem drugoga i za potpunim vladanjem na njim; 2. težnja za izrabljivanjem, iskorištavanjem i potkradanjem drugoga, da mu se uzme sve što je moguće uzeti; 3. težnja za uzrokovanjem patnje drugih ljudi, uživanje u njihovoj patnji. Ljudi su obično manje svjesni sadističkih težnji i uspješnije ih racionaliziraju nego mazohističke, koje manje škode društvu. Česta je slijedeća racionalizacija sadističke težnje: Ja vladam tobom jer znam što je najbolje za tebe. Ono što se često zanemaruje jest činjenica da je sadist ovisan o svom objektu, jer on bezuvjetno treba osobu kojom vlada.

Sadističke i mazohističke težnje pomažu svojim nosiocima da izbjegnu nepodnošljiv osjećaj usamljenosti i nemoći. Mazohističke osobe imaju užasan strah od usamljenosti i beznačajnosti te zato nastoje dar slobode odbaciti što je moguće brže. Čovjek u svom strahu traži nekoga uz koga će privezati svoje *ja*, jer jednostavno ne može više podnijeti svoje vlastito, individualno *ja*. Svi oblici mazohizma imaju samo jedan cilj: *osloboditi se svoga individualnoga ja, izgubiti sam sebe, osloboditi se tereta slobode*.

Kod neurotičnih težnji radi se o prisili, koja je bitno negativna, da se izbjegne nepodnošljivu situaciju. Neurotična situacija vodi u smjeru koji predstavlja samo prividno rješenje, jer je rezultat te težnje upravo suprotan onome što je dotična osoba željela postići. Prisila da se čovjek oslobodi nepodnošljiva osjećaja usamljenosti i beznačajnosti toliko je jaka da onemogućuje traženje stvarnoga rješenja. Da bi nadvladao osjećaj nemoći, mazohist se želi osloboditi od svoga individualnoga *ja* te postati dio veće i moćnije cjeline, u nju se utopiti i u njoj sudjelovati. Ta moćna cjelina može biti osoba, institucija, Bog, nacija, savjest ili psihička prisila. Ako čovjek postane dionik velike moći, postaje jak kao i ona i sigurno sudjeluje u njezinoj snazi, premda se pritom odriče svoje slobode. Mazohist – posve svejedno ima li svoga gospodara izvan sebe ili ga je internalizirao kao savjest ili kao psihičku prisilu – ne treba više sam odlučivati, nije više odgovoran za sebe, pa je oslobođen od svih sumnji u to koju bi odluku trebao donijeti. Pošteđen je od sumnje u to tko je on i koji je smisao

---

⁴ Erich Fromm, *Die Furcht vor der Freiheit*, 16. Auflage, München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2011.

njegova života. Smisao njegova života i njegov cio identitet određuje veća cjelina u koju je njegov ja utopljen.

Mazohističke vezanosti za nekoga načelno se razlikuju od primarnih vezanosti kroz koje pojedinac prolazi u svom procesu individuacije. Pojedinac je najprije dio svoje obitelji, dio svoga prirodnog i društvenog svijeta. Te primarne vezanosti daju mu pravu sigurnost i omogućuju mu spoznaju pripadnosti. Mazohističke vezanosti označuju bijeg od sebe jer je individualno ja u njima nesposobno za realizaciju svoje slobode i njime vladaju strah, sumnja i osjećaj nemoći. Čovjekovo ja pokušava naći sigurnost u „sekundarnim vezanostima“, ali to nikada ne može postići. U tim vezanostima individualno ja postaje beznačajan atom, koji trpi zbog raspada svoga ja. Ono je dio veće moći kojoj se priključilo, ali načelni antagonizam između ja i veće moći ostaje postojati i s njime impuls (premda toga nije svjestan) da se oslobodi mazohističke vezanosti.

Prava bit sadističkoga nagona sastoji se u uživanju u potpunom ovladavanju drugim čovjekom. Sadistička i mazohistička tendencija izvire iz iste temeljne potrebe koja potječe iz nesposobnosti da se podnese izoliranost i slabost vlastitoga ja. U simbiozi s većom moći čovjek gubi integritet svoga ja i upada u potpunu ovisnost. Sadist nužno treba svoj objekt jednako kao i mazohist. Razlika je u tome što sadist ne traži sigurnost u tome da ga drugi „proguta“, nego u tome da on „proguta“ drugoga. Kod obiju tendencija riječ je o nesposobnosti za podnošenje usamljenosti svoga individualnog ja. Važno je reći da i jedan i drugi gube svoju individualnost i slobodu. I sadizam i mazohizam sadržavaju destruktivnost i neprijateljstvo. Sadist je toga obično svjestan, dok mazohist uglavnom nije. Destruktivan čovjek želi razoriti svoj objekt, dok ga sadist želi sačuvati. Sadist se može odnositi i na prijateljski način prema svome objektu. Sadizam se često poistovjećuje s ljubavlju, a mazohističke pojave ljudi često smatraju očitovanjem ljubavi. Pritom treba reći da se ljubav temelji na jednakopravnosti i slobodi koje su u sadizmu i mazohizmu poništene jednako.

Sadizam nije identičan s voljom za moću, jer volja za moću svoj korijen nalazi u slabosti, a ne u snazi, ona je izraz nesposobnosti pojedinca da stoji na vlastitim nogama. Ona je očajnički pokušaj da se na sekundaran način dođe do snage. Vjerojatno se sadističke i mazohističke karakterne crte nalaze kod svih ljudi, ali govorimo o onima kod kojih je to prisutno ekstremno. Budući da se pojam sado-mazohizam povezuje s perverzijom i neurozom, Fromm želi umjesto o sado-mazohističkom karakteru govoriti o autoritarnom karakteru.

Razvoj modernoga mišljenja od pojave protestantizma pa do Kanta, mogao bi se okarakterizirati kao nadomještanje vanjskoga autoriteta unutrašnjim. Mnogi u tome vide pobjedu slobode, ali analiza pokazuje da i savjest može biti prisilni gospodar kao i vanjski autoriteti. Vladavina savjesti može biti čak stroža od vladavine vanjskih autoriteta, jer čovjek zapovijedi savjesti doživljava kao svoje pravlastite. Umjesto otvorenoga autoriteta danas vlada anonimni autoritet, koji se prikriva kao zdrav ljudski um, znanost, psihičko zdravlje, normalnost ili javno mnijenje. Takav autoritet zahtijeva samo ono što je po sebi razumljivo i djelotvorniji je od otvorenoga autoriteta.

Za autoritarni karakter postoje takoreći dvije vrste ljudi: moćni i nemoćni. Moć jednostavno fascinira autoritarna čovjeka koji pokazuje „ljubav“ i divljenje prema moćnim ljudima i moćnim institucijama, a prezir prema nemoćnima. Autoritarni karakter sklon je uvjetima koji ograničavaju čovjekovu slobodu, rado govori o sudbini i o svemu što mu se nameće kao sudbina. Valja se podvrgnuti višoj moći. Moći koje određuju ljudski život osjećaju se kao neizbježna sudbina. Autoritarni karakter poštuje prošlost, jer će ono što je bilo trajati cijelu vječnost. Pojam istočnoga grijeha koji opterećuje sve buduće generacije karakterističan je za autoritarno iskustvo stvarnosti. Svakom autoritarnom mišljenju zajedničko je obilježje uvjerenje da moći koje su izvan čovjeka određuju ljudski život. Nema druge sreće osim podređivanja ovim moćima. Čovjekova nemoć je vodeći motiv mazohističkoga svjetonazora. Autoritarni karakter dobiva snagu djelovanja oslanjanjem

na višu moć. Ako ta viša moć pokaže znakove slabosti, onda se njegova ljubav i poštovanje prema njoj pretvaraju u mržnju i prezir. Heroizam autoritarnog karaktera se očituje u poslušnosti naredbama više moći. Autoritarni svjetonazor po svojoj je biti relativistički i nihilistički. On je ukorijenjen u posljednjem očaju i vodi u nihilizam i u poricanje života. Nesposoban je za jednakopravnost.

Postoje ljudi čiji je život na suptilan način povezan s moću koja se nalazi izvan njih samih. Oni se prema njoj odnose kao prema *magijskome pomagaču*, koji može biti personificiran na razne načine. U dubini te ovisnosti također je nesposobnost da se bude sam i da se razvija svoju vlastitu ličnost. Tako se čovjek nada da će sve dobiti od magijskoga pomagača. Srž svakoga normalnog razvitka čovjeka jest njegova borba za svoju slobodu i neovisnost.⁵

To što je Fromm rekao o autoritarnom karakteru možemo primijeniti na ljude ovisne o igrama na sreću. Svaki ovisnik o takvim igrama nastoji pridobiti više sile na svoju stranu, nastoji da mu one osiguraju željeni dobitak. Iz toga slijedi da se ovisnici o igrama na sreću ponašaju magijski, jer sreću očekuju od magijskoga pomagača. Ljudi magijske orijentacije traže kod viših sila pomoć i zaštitu i pripisuju utjecaj krivim uzrocima, što psihijatri nazivaju iluzijama kontrole. Oni misle da će im dobitak donijeti to ako oni sami izvuku listić za klađenje, a ne da im to čini prodavač. Oni, dakle, imaju iluziju da kontroliraju proces dobivanja onoga što ih usrećuje. Oni imaju i pozitivne iluzije koje se sastoje u tome da vide mogućnost utjecaja na dobivanje željenoga cilja i ondje gdje ona uopće ne postoji. Takvo magijsko mišljenje i djelovanje uključuje shvaćanje da se željeni rezultat može postići sredstvima koja automatski razvijaju svoj učinak, što je protiv logike uma i empirijskih činjenica.⁶

Bijeg u destruktivnost

Destruktivnost se razlikuje od sado-mazohističkih težnji jer njezin cilj nije aktivna ili pasivna simbioza s objektom, nego poništenje objekta. Ona izvire iz nemoći i iz izolacije koje su nepodnošljive za čovjeka pojedinca. Razaranje svijeta je posljednji očajnički pokušaj, jer destruktivan čovjek misli da će svijet razoriti njega ako on ne razori svijet. Cilj sadizma je uključenje objekta i sebe, a destruktivnosti njegovo razaranje. Destruktivnost je bijeg od nepodnošljiva osjećaja nemoći. Iz te izolacije i nemoći izvire strah i neuspjeh (onemogućenost, ispraznost) života. Svako ugrožavanje čovjekovih vitalnih interesa prouzrokuje strah, a destruktivne tendencije su najčešće reakcije na ovaj strah. Čovjek blokiran u ostvarenju svojih mogućnosti ostaje neuspjeh čovjek. Iz neuspjeha života izvire njegova destruktivnost. Fromm kaže : „Destruktivnost je rezultat neživljenoga života.“ Čovjek kojem je onemogućeno življenje života, usmjerava svoju destruktivnost protiv drugih i protiv sebe.⁷

Bijeg u konformizam

Konformizam se sastoji u tome da pojedinac prestaje biti on sam, a potpuno prihvaća model ličnosti koji mu nameće njegova kultura. Da bi nadvladali osjećaj izolacije i nemoći, većina ljudi u današnjem

---

⁵ Erich Fromm, *nav. dj.*, str. 107-133.

⁶ Bernhard Grom, *Religionspsychologie*, 3. Auflage, München: Kösel, 2007, str. 74-77.

⁷ Erich Fromm, *nav. dj.*, str. 133-137, 136.

svijetu nalazi rješenje u konformizmu. Konformist se naviknuo na to da u svakoj situaciji osjeća upravo ono što drugi od njega očekuju. Konformisti su uvjereni da su njihovo mišljenje, osjećanje i htijenje – koje su oni preuzeli od drugih – njihovi vlastiti čini. Riječ je o pseudomišljenju, pseudoosjećanju i pseudohtijenju. Njegovo izvorno ja nadomješteno je s pseudo-ja. Izvorno ja je stvarni začetnik svakoga duhovnog djelovanja, dok je njegovo pseudo-ja samo zastupnik koji igra onu ulogu koja se od njega očekuje, ali to čini u ime izvornoga ja. Gubitak izvornoga ja i njegovo nadomještanje s pseudo-ja proizvodi u čovjeku stanje intenzivne nesigurnosti. Takav je čovjek opsjednut sumnjom, jer je izgubio identitet i u bitnome je postao sredstvo onoga što drugi od njega očekuju. Da bi izbjegao paniku nastalu iz gubitka vlastitoga identiteta, mora se prilagođavati i svoj identitet tražiti u stalnom odobravanju i priznavanju koje mu daju drugi.⁸

II.

Bijeg od slobode nerastavljivo je povezan s bijegom od odgovornosti, jer je sloboda pretpostavka odgovornosti. Koliko čovjek ima slobode, toliko ima i odgovornosti. Francuski filozof Pascal Bruckner u svojoj je knjizi *Kušnja nedužnosti* pokazao da se ljudi žele osloboditi odgovornosti na dva načina koje naziva *infantilizam* i *viktimizacija*. Infantilizam je psihička bolest koja se sastoji u tome da današnji ljudi žele činiti sve što im se sviđa, a da pritom ne odgovaraju za posljedice svoga djelovanja. Ne žele se ničega odreći, a ne žele snositi posljedice takva neodricanja. Nisu sposobni preuzeti nikakvu dužnost niti obvezu.

Viktimizacija je također psihička bolest, koja se sastoji u tome da današnji ljudi nisu nikad krivi, jednostavno su nesposobni za krivnju, smatraju sebe nesposobnima za zlo i uvijek nedužnima, sami sebe proglašavaju mučenicima. Za njihove neuspjehe i nesreće uvijek su krivi drugi. Na temelju svoje nesreće zahtijevaju poseban tretman. Smatraju sebe žrtvama kojima su drugi dužni ispraviti sve nepravde i pritom im pružiti utjehu i nagradu. A time se zanemaruju oni ljudi koji su uistinu žrtve.

Nosiocima infantilizma i viktimizacije zajedničko je uvjerenje da su im drugi dužni dati utjehu i nagradu. Tako oni mogu biti nedužni zločinci, činiti zlo, a nikad biti krivi i još za počinjeno zlo dobiti nagradu. To ih vodi u magijsko mišljenje i ponašanje. Time se onemogućuje da ljudi, društveni slojevi i narodi koji su doista žrtve budu priznati kao stvarne žrtve.⁹

Ako nema slobode i odgovornosti, onda nema ni morala niti moralne obveze, ni moralne norme, onda su moralna pitanja prevladana i time je proizveden kraj etike. O kraju etike govorili su ne samo mnogi marksisti nego i mnogi scijentisti. Ako je čovjek nesposoban za slobodu i za odgovornost, onda je nesposoban za grijeh, izgubio je osjećaj za grijeh svijest o grijehu, onda grijeh proglašen bolešću spada u terapeutiku, a ne u etiku i u moralnu teologiju. Umjesto moralnoga registra danas imamo terapeutski. Upravo to u svojoj izvršnoj knjizi *A Secular Age* pokazuje svjetski priznat kanadski filozof Charles Taylor.¹⁰

---

⁸ Isto, str. 137-151.

⁹ Pascal Bruckner, *La Tentation de l'innocence*, Paris: Bernard Grasset, 1995; njemačko izdanje pod naslovom *Ich leide also bib ich*, Berlin: Aufbau Taschenbuch Verlag, 1997; hrvatsko izdanje pod naslovom *Kušnja nedužnosti*, Zagreb: Matica hrvatska, 1997.

¹⁰ Charles Taylor, *A Secular Age*, Cambridge, Massachusetts, and London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2007.

On piše kako je čovjekovo dostojanstvo umanjeno upravo prevođenjem moralnih pitanja u terapijska, pretvaranje moralke u terapijku, a grijeha u bolest. Stvari koje su ranije promatrane kao plodovi grijeha (nemoć, raskol, tjeskoba, ozlojeđenost, melankolija, praznina, zlovolja i lijenost) sada su proglašene plodovima bolesti te moraju biti tretirane terapijski. Grešan čovjek može načiniti obrat od zla prema dobru, a bolestan čovjek to prepušta svom terapeutu te postaje objektom u rukama svoga terapeuta. Bolestan je čovjek više ovisan o svom terapeutu nego nekad grešnik o svome ispovjedniku.¹¹

Ljudi koji sebe smatraju bezgrešnima i nedužnima počinili su najveće zločine u povijesti čovječanstva. Ako čovjek ne može biti nikad kriv, onda to znači da nikad ne može biti ni slobodan. Upravo to uvjerenje uništilo je čovjekovo dostojanstvo jer ga je lišilo njegove slobode i njegove odgovornosti. Za novovjekovnog čovjeka zlo je uvijek izvan njega, pa je i krivac uvijek izvan njega. Oni koji sebe osjećaju bezgrešnima i nedužnima čine zločine mirne savjesti, oni su zločinci s nevinim licem. Tome smo danas svjedoci u cijelom svijetu.

III.

Kako kršćanstvo poima slobodu i odgovornost? O čemu se radi u teološkoj nauci o opravdanju? Riječ je o slobodi čovjeka kršćanina, o tvrdnji sv. Pavla koji kaže: „Za slobodu nas Krist oslobodi!“ (Gal 5,1), o tome, dakle, da nam je sloboda darovan, da je ona Božji dar čovjeku. Sloboda je Božji dar i istodobno čovjekova zadaća, njegova obveza. Što je dar veći, čovjekova je obveza veća. Ako je sloboda najuzvišeniji Božji dar, onda je i sloboda najuzvišenija čovjekova zadaća. Samo oni koji su oslobođeni od svoga grijeha (egoizma) sposobni su za istinski slobodno djelovanje. Time je rečeno da je Božja sloboda pretpostavka čovjekove slobode. O tome je instruktivno pisao u srednjem vijeku najveći franjevački mislilac Ivan Duns Škot. Za njega je Bog bezgranična sloboda, pa on iz nje ljubi ljude bezgranično i bezuvjetno. Škot izričito tvrdi da je Božje slobodno djelovanje pretpostavka čovjekova slobodnog djelovanja („omne efficere erit contingens, quia dependet ab efficientia primi quae est contingens“). Budući da je Bog Sloboda, njemu je moguć pristup iz slobode, a najviše oblik slobode zove se ljubav. Božja bezgranična sloboda najviše se očituje u Božjoj bezgraničnoj dobroti. Škot rabi izraz *liberalitas*, što označuje Božju darežljivost iz slobode, bezuvjetno slobodnu i posve nesebičnu darežljivost. Za Škota se ljubav i sloboda uzajamno pretpostavljaju, uključuju, pojačavaju i omogućuju, naprosto su nedjeljive. Time Škot tvrdi da ljubav omogućuju slobodu, slobodno djelovanje, te da ljubav pretpostavlja čin slobodne volje, da može, dakle, nastati samo iz slobode.¹²

Kršćanskim isticanjem da je sloboda dar i istodobno zadaća prevladane su krajnosti u novovjekovnoj filozofiji slobode između desnih koji su zastupali stav da je sloboda samo dana i time zagovarali *status quo* i lijevih koji su zastupali stav da je sloboda samo čovjekova zadaća i time zagovarali permanentnu revoluciju. I jedni i drugi su činili nasilje u ime slobode. Za sv. Pavla Razapeti je kao Živi (Uskrsli) kriterij slobode, središte i norma onoga što je kršćansko.¹³ Razapeti Isus je pokazao da iz njegove vrhunske slobode nastaje njegova vrhunska ljubav. Takvoj slobodi nije svojstveno iskorištavanje drugih, nego služenje drugima. Isus je nama u svemu bio

---

¹¹ Isto, str. 618-623.

¹² Ivan Duns Škot, *Rasprava o prvom principu*, Zagreb: Demetra, 1997, str. 96-104, 131; Mile Babić, „Škotova metafizika slobode“, *Jukić 38-39*, 2008-2009, str. 188-191.

¹³ Hans Küng, *Denkwege*, München: Piper, 2008, str. 29.

jednak, ali nije činio zlo (griješ), bio je posve slobodan od grijeha (egoizma). I tu je slobodu ostvarivao i svjedočio u cijelom svom životu, a to ga je odvelo na križ. Time je pokazao da sloboda u ovaj svijet nasilja dolazi po križu (preko križeva, tamnica i zatvora), dakle, preko onih koji su zbog slobode bili progonjeni, mučeni i ubijani.

Bog bezuvjetno prihvaća, potvrđuje i voli svakoga čovjeka, a svaki je čovjek grešnik. Čovjek koga Bog bezuvjetno ljubi ne robuje više nikome niti sebi, nego je posve slobodan za nesebičnu ljubav: za slobodu slobodni zapravo znači za ljubav oslobođeni.

M. Luther ističe da je onaj koji vjeruje Bogu slobodan od svih stvari i nikome nije podložan. Ne čine dobra i pobožna djela čovjeka pobožnim, nego dobar i pobožan čini dobra i pobožna djela. Iz slobode nastaje vjera, a iz vjere ljubav prema Bogu i ujedno služenje drugom. Iz slobode, dakle, nastaje vrhunsko služenje. Zato je za Luthera kršćanin sluga svih stvari i svakome podložan, što zapravo znači da je svima podložan iz slobode. Sv. Pavao u Poslanici Rimljanima tvrdi da se „čovjek opravdava vjerom“ (3,28). Time je rečeno Bog nas grešnike ljubi bezuvjetno i da njegovu ljubav nismo zaslužili. Ta Božja bezuvjetna ljubav oslobađa nas za slobodu. Zajedničko je svim kršćanima uvjerenje da evanđelje utemeljuje kršćansku slobodu. Sloboda je u Novom zavjetu prvenstveno sloboda od grijeha (od moći zakona i od moći smrti) i ujedno sloboda za služenje Bogu i bližnjemu. Sloboda se mora ostvarivati, tj. institucionalizirati u ovome svijetu, što znači da Crkva kao institucija u ovom svijetu mora postati institucija slobode.¹⁴

Ono što je bitno za čovjeka može mu biti samo darovano. To čovjek ne može zaslužiti niti svojim radom steći. Život mu je darovan i zato se on umnaža davanjem drugima. Sloboda mu je darovana, a i ona se umnaža darovanjem drugima. Život smo dobili, što znači da nam je ono bitno darovano. I taj dar omogućuje i zahtijeva naše djelovanje. Ne može čovjek sam sebe učiniti sretnim svojim uspjesima i učincima. Samo nas ljubav drugih i Drugoga oslobađa od našega egoizma (od robovanja samima sebi, tj. od grijeha) za istinski slobodno djelovanje. Svi oblici robovanja samome sebi oblici su ovisnosti, a ne slobode. Svi oblici robovanja drugima također su oblici ovisnosti, a ne slobode. Robovanje drugima i utapanje u njih nazivamo krivim oblicima jedinstva, jer je u takvom jedinstvu čovjekovo ja (sloboda) ukinuto. Zato su svi krivi oblici jedinstva zapravo oblici čovjekove ovisnosti. Čovjek se kao biće ne može ostvariti bez slobode i ljubavi. Kad nije spreman za autentičnu slobodu i ljubav, ona on utjehu traži u njihovim krivim oblicima, dakle, u raznim oblicima ovisnosti. Ljubav Drugoga oslobađa nas za istinski slobodno djelovanje, drukčije rečeno, za bezuvjetnu ljubav prema Drugome (Bogu) i prema drugima.

Zaključak

Svi oblici ovisnosti umanjuju i poništavaju čovjekovu slobodu, a tako i ovisnost o igrama na sreću. Takva ovisnost pripada magijskom mišljenju i ponašanju. Već je 1941. Erich Fromm, istaknuti filozof, humanist, psihoanalitičar i socijalni psiholog, napisao knjigu pod naslovom *Bijeg od slobode* (*Escape from freedom*) i ustanovio tri načina bijega od slobode: autoritarnost, destruktivnost i konformizam. Mi ljudi nismo samo prirodna bića, nego i duhovna, a to znači da smo slobodna bića, jer je bit duha sloboda. Sloboda je, dakle, bit ljudskoga bića. Dobili smo dar slobode koji je

---

¹⁴ Isto, str. 27-51. Za shvaćanje opravdanja osobito je važna knjiga Hans Küng, *Rechtfertigung. Die Lehre Karl Barths und eine katholische Besinnung*, München: Piper, 1986.

pretpostavka svih duhovnih vrednota i dobara. U novom se vijeku čovjek odvojio od svoga tijela, od zajednice, od kozmosa i od Boga te postao *homo clausus*, zatvoreno biće, monada. Postao je, dakle, slobodan na negativan način tako što negira i druge i sam sebe. U novom vijeku čovjek slobodu prakticira kao odvajanje od drugih i kao agresiju na druge i na samoga sebe. Zaboravio je da samo iz slobode može nastati ljubav. Veća sloboda je pretpostavka veće ljubavi. Ljubav drugih i Drugoga oslobađa nas za istinsku slobodu, jer nas oslobađa od našega egoizma, od naše zatvorenosti i naše zatočenosti u svoje ja. Čovjek umire u zatvoru, u svojoj zatvorenosti, i zato traži nove oblike jedinstva (zajedništva), jer puninu života može naći samo u jedinstvu s drugima i Drugim. Svi oblici ovisnosti mogu se razumjeti kao razni načini bijega od slobode i kao razni načini traganja za istinskim jedinstvom. Ovisnosti su krivi oblici jedinstva u kojem čovjek gubi svoje vlastito ja, slobodu i odgovornost, jer je pravo jedinstvo samo ono nastalo iz slobode, a to je jedinstvo ljubavi koje afirmira razliku (slobodu).